

ROVARTANI LAPOK

HAVI FOLYÓIRAT

KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A HASZNOS ÉS KÁRTÉKONY ROVAROKRA

XVI. KÖTET.

1909 FEBRUÁR.

2. FÜZET.

Darwin származástana és az entomologia.

Irta LÖSY JÓZSEF.

DARWIN KÁROLY az állatok törzspejlődésének elképzelésekor a rovarok származásának kérdésében a legerősebb akadályra talált. A gerinczesek útját megjelölni, a szervezetek azonos szabásának, a gerincoszlopnak, a végtagoknak egy-egyazon vázlatának útmutatói mellett kisedet képes koczkajáték volt annak a nagy hézagnak az áthidalásához képest, amely a rovarok és az ősgerinczesek, avagy azok és a férgek köre között tátong.

DARWIN korrektségére jellemző, hogy elméletének ezt a gyöngye pontját nem takarta el a valószínűség spanyolfalaival: nem keresett okot, álokat a devonban, a júrában, az ősvonatok millió elpusztult faja között, hanem a tudomány exakt tárgyilagosságát tartván szem előtt, — bevallja és egyenesen itt ezen a helyen felfödi az *első* „ellentmondó tényt“, amelyre kielégítő magyarázatot adni nem tudott.

A fejlődéses származástana ugyanis nem magyarázza meg ugyanazon hangyafajnak két vagy három munkáskasztyját, vagy terméketlen nőstényeinek a létezését.¹ Ha az első rovar keletkezésének a kérdését a tárgyilagosság szempontjában már tudományosnak nem tartjuk, ez a kérdés annál inkább az, mert benne van az elmélet területében.

A legjobb változatnak a fennmaradása, az ivari kiválogatódás, a legtökéletesebb fajföntartó egyének a győzelme a könnyörtelenül tizedelő életküzdőben — a rovarok körében — mint érthetetlen jelszó elhalkul és alább a férgek körében a fejlődéses származás a sülyedéses tökéletesedéssel helyettesítendő, mert ottan a szabad egyékekkel szemben túlsúlyban, szervezetségükben nyavalyáthintó mételyek, tolvaj és gyilkos megfogyatkozott paraziták, az evolúció élő tagadásai: tökéletes koldúsok teremnek.

¹ CH. DARWIN: Die Entstehung der Arten. p. 622.

A rovarok többalakúságát sem varietással, sem a faj fogalmával magyarázni nem lehet. Föltehető-e az, hogy a felemás-darazsak egymástól merően eltérő testszabású hímje és nőténye nem egy faj? Föltehető-e, hogy a három-négyalakú hangya, természet és méh ugyanannyi szisztematikai faj magaslatán áll? Megengedhető-e, hogy az egymást évszakosan váltogató gubacsdarazsak — például — az ivaros *Spathogaster similis* ADL. és a szűzenszaporító *Cynips longiventris* HART. csere-fajoknak értelmezendők?

Itt mindenhol a kellően nem ismert szűzenszaporítás játszik szerepet. A parthenogenesis vagy eminenter bizonyítja, vagy teljesen tagadja az ivari kiválást. Ma az ellentétes felfogásokban válogatgatunk.

DARWIN a parthenogenesist számításba nem vette. Később — mondhatom ismét a korrekt tárgyilagosság nemes indulatában — bámulatát fejezte ki azon, hogy LAMARCK-nak tana ellen: az öröklött szokások ellen, senki sem hozta fel az ivartalan rovarok bizonyító esetét. „Jam surprised that no one has hitherto advanced this demonstrative case of neuter insects, against the well-known doctrine of inherited habit, as advanced by LAMARCK.¹”

Talán valóban megfejthetlen rejtély az a mi kivétel. Az *Eciton*, *Cryptocerus*, *Myrmecocystus*, *Anomma*, híres többalakú hangyák különleges szerveződését, behunyt szemmel — hogy az öröklődés tényét ne lássuk — a LAMARCK-elvvel fogjuk ideig-óráig tetszövé tenni. Igen, de a rovarok átalakulásának a kérdése is nyílt maradt.

Czéloomtól térnék el, ha ebbe a témába belemélyednék. Csak érintem.

DARWIN-nak örök érdeme, hogy a zoológiai kutatásoknak elvet, irányt és módszert adott. Ez ma már lehet kifogásolható, de soha sem tagadható el, hogy a tudomány történetében korszakot alkotott. Ezer bűvár dolgozott, gondolkozott a DARWIN-féle származástan irányában.

A rovarok fejlődését ennek elébevigó alapgondolatában akarta megfejteni LUBBOCK JÁNOS.² Ugyancsak ezen fáradozott BRAUER, PACKARD, WEISSMANN, MOSELEY, MÜLLER FRIGYES, HAECKEL és mások. Szükség volt egy ősvorarra. Megtalálták a *Campodea*-lárvatípusban, de sajnos, elvesztették a legyek, hártýásszárnyúak, szúk és ormányos bogarak lábatlan nyúveiben és pondróiban. Mi itt a törzsféjlődés képe? Különbözö phylogenetikai útat járnának a rovarok?

¹ CHARLES DARWIN: On the origin of species. Fifth edition. London, 1869. p. 296.

² JOHN LUBBOCK: Ursprung und Metamorphosen der Insecten, 1876.

FLEISCHMANN¹, KORSCHULT és HEIDER hangsúlyozza, hogy a rovarok fejlődése a HAECKEL-féle biogenetikai alaptörvénynek ellene szól. Ez pedig azt mondja: Minden élő alak fejlődésében végigfutja azokat a legfontosabb alakváltozatokat, amelyeket ős elődei törzsfelődésüknek hosszú, homályos ősidejében végigjártak.

KORSCHULT és HEIDER azt írják: „Vizsgálatainkból az következik, hogy a rovarok alakváltozását a törzsfelődés irányával összeegyeztetni alig lehet. Szembeötlő, hogy a petéből kikelt lárva nagyjában már a rovarrest típusos tagozását mutatja, azaz soha, egyetlen egy esetben sem fejlődik a lárvában olyan őselődnek az alakja, amilyentől a legrégebb rovaralakok származhattak volna. Minden, ami a rovarlárvaikon tapasztalható, osztályuk keretében marad“.

Azt, hogy a törzsfelődés elmosódva, eltolódva és új alkalmazkodásokkal módosítva csak mint sejtelem tűnik fel a rovarok fejlődésében, a törzsfelődés megtörténtét meg nem törtéنتé nem teszi. Egy tényt azonban megvilágít. Azt, hogy a devonban csírázott rovar-törzsfaj fejlődését elérte; sőt rendkívül nagy veszteséggel, új és új alkalmazkodással javítva él összezsugorodó osztálykörében. De nem lézagosabb-e és ezzel együtt megfejthetlenebb a férgek köre? Az időben korán kialakult élőlények rendszere az időmesszeség arányában vesztette el a rokon kapcsolatokat és veszíti ma is.

Ennek tudatában azonban tagadni az eddig elért fejlődés fokozatos menetét nem szabad. A rovarok köre a phylogenesiszt mint befejezett tényt állítja elénk. A törzsfelődés munkája a rovaroknál oly régen van már befejezve, hogy millió faj pusztulása után, a megmaradottaknak volt idejük bőven új alkalmazkodásokban eltörülni a megtett út nyomait.

Való igaz az is, hogy új rovarfaj keletkezését nem tapasztaltuk. Addig, amíg a DARWIN származástaniát a külön teremtesek ellenében, mint befejezett tényt veszem, csak addig tudom bizonyítani. A variációs lehetősége szemben áll a fajok konzervativizmusának, azok egybeolvadásának, a meddőségnek és a fajok kihalásának ténybeli valóságával. Sokkal több körülmény gátolja a kirívó variátsnak vezetőszerephez jutását, mint könyörtelen kigyomlálását, azaz a negatív selectiót.

A variáts azonban újra meg újra megjelenik. Izolált területeken a cserebogár tájfajtákká idomul, STANDFUSS, FISCHER kezében a lepke színezete változik meg. Az a jelenség mindig ad a természetbúvárnak gondolatot. S ha DARWIN mellett, ha ellene szól is az új meg az új hipotézis, a háttérben a nagy gondolkodó irányítja az eszméket, mert tömegesen fedezte föl a lét problémájának legszebb és legmélyebb titkú kérdéseit.

¹ A. FLEISCHMANN: Die Descendenztheorie. p. 146.

Új *Carabus* Norvégiából.

Irta CSIKI ERNŐ.

A Magyar Nemzeti Múzeum bogárgyűjteményének rendezése és meghatározása közben a *Carabus violaceus* LINN. nevű futrinka három példánya került kezembe, melyek HERMAN OTTÓ norvégiai gyűjtéséből származnak. HERMAN ezeket könyvében¹ FRIVALDSZKY JÁNOS meghatározása alapján mint a tipikus *C. violaceus*-t sorolta fel. Az újabb vizsgálatok alapján ezen fajt és fajváltozatait, valamint azok elterjedését elég jól ismerjük. A törzsfajnak, vagy a mint HARTERT nevezi, a *Carabus violaceus violaceus*-nak elterjedési területe főleg Németország északi részére szorítkozik, ahonnan délre Ausztriában és Magyarországon, északra pedig Svédországban éri el elterjedésének határát. Ezen tipikus alaktól a HERMAN gyűjtötte észak-norvégiai példányok merőben különböznek és külön nevet érdemelnek. Leírásukat a következőkben adom:

Carabus violaceus LINN. var. *Otonis* nov. var.

A *C. violaceo* typico differt: statura minore, corpore angustiore, mandibulis angustioribus, pronoto dense rugoso-punctato, elytris dense fortiusque irregulariter asperatöagranulatis. Penis ut in forma typica compresso, apice rotundato, ante apicem minus constricto, non incurvato. Colore nigro, marginibus pronoti elytrorumque violaceis vel cyaneis, pronoto basi cyanescente. Long. 21—23 mm.

Norvegia: Bergen (1 ♀, 1888. VI. 12), Thronhjelm (2 ♂, 1888. VI. 18); legit OTTO HERMAN.

Secundum descriptionem formae britaunicae (var. *solicitans* HARTERT, Novit. Zoolog. XIV, 1907, p. 335) affinis est.

Az ormányos bogarak *Balanobius* neméről.

Irta: BOLKAY ISTVÁN.

Minthogy CSIKI ERNŐ „Magyarország Bogárfaunája” című nagy munkáján kívül — melyből azonban ez ideig még csak az első kötet jelent meg — nincs hazánk bogárfaunáját tárgyaló magyar munkánk, azt hiszem nem végezek felesleges munkát, ha egyik-másik nem vagy csoport meghatározó kulcsát összeállítom.

¹ Az északi madárhegyek tájáról. Budapest 1893. 437—438. l.

Ez alkalommal az ormányos bogarak (*Curculionidae*) családjának egyik érdekes nemével kívánok foglalkozni. A *Balanobius*-nem a *Tychini* nemzetség egyik képviselője és a *Balaninus*-nem légközelebbi rokona, melytől jó ideig el sem választották, hanem alnemének tekintették. Másrészt rokonságban van a kártékonyságuk révén általánosan ismert rügyfúró ormányosokkal (*Anthonomus*) is.

A *Balanobius*-nem a palearktikus táj lakója. Európában öt faj képviseli, melyek közül faunánkban azonban csak három fordul elő. Ezek meghatározására kulcsot állítottam össze, azonkívül a könnyebb felismerhetés kedvéért természet után lerajzoltam azokat.

Balanobius crux FABR., *B. salicivorus* PAYK. és *B. pyrrhoceras* MARSH. képe.
(Szerző rajzai).

Balanobius Jekel.

1. A szárnyfedők helyenként és a test alul fehér pikkelyekkel fedett. A bogár teste rövid és széles, felül a fehér pikkelyekből álló mustrázat a következő: az előtor hátának két oldalán egy-egy hosszanti sáv, a paizsoeska, a szárnyfedőkön egy sáv a varraton, egy harántesík a közepén és több folt a tövükön fehér. A szárnyfedők közterecskéit különben finom sötét szőrözet fedi. Hossza 2—2,5 mm. — Előfordul egész Európában. Faunánkban is elterjedt: termőhelyei: I. Budapest, Péczel, Kalocsa, Szeged, Makó: II. Öszöd, Sopron; III. Trencsén, Rimaszombat; IV. Bártfa, Sátoraljaújhely, Sárospatak, Tokaj, Lodomér, Erdőbénye, Beregszász, Luhí; V. Tasnád, Deés, Szamosújvár, Szászrégen. Előpaták, Segesvár, Brassó, Prázmár, Fogaras, Nagyszeben, Hátszeg: VI.

Herkulesfürdő; VII. Vinkovce, Fuzine. (*crucifer* FUCHS).

1. *crux* FABR.

— A szárnyfedők közterecskéit két-két sorban elhelyezett szürkésen fénylő szőrök fedik. A testet alul fehér pikkelyek borítják 2

2. A szárnyfedők közterecskéi kétszer olyan szélesek mint a barázdák. A bogár teste meglehetősen széles, alul pedig egyforma sűrűn fedik a fehér pikkelyek. Hossza 2—2.5 mm. — Előfordul egész Európában, Magyarországon is elterjedt. Termőhelyei: I. Budapest, Szeged, Makó; II. Öszöd; III. Trencsén; IV. Bártfa, Máramaros; V. Deés, Segesvár, Prázmár, Brassó, Nagycsür, Nagyszeben, Hátszeg, Detonáta; VI. Herkulesfürdő; VII. Vinkovce. (*brassicae* FABR.)

2. *salicivorus* PAYK.

— A szárnyfedők közterecskéi domborúak, kissé szélesebbek mint a barázdák. A bogár teste karcsú, alul sűrűn, a mellvég közepe gyéren fehér pikkelyekkel fedett. Hossza 1.3—2 mm. — Előfordul egész Európában és Magyarországon is elterjedt faj. Termőhelyei: I. Budapest, Makó; III. Rimaszombat; IV. Beregszász; V. Peér, Segesvár, Nagycsür, Szent-Erzsébet, Nagyszeben, Hátszeg, Déva; VI. Herkulesfürdő, Orsova; VII. Vinkovce, Ivankova.

3. *pyrrhoceras* MARSH.

Magyarország pillangói.

Irtta: AIGNER LAJOS.

XXIX.

49. *Coenonympha Leander* ESP.

ESPER, Die europ. Schmetterl. in Abbild. III, t. 89, f. 5 (1784)
— *Clyte* HÜBNER, Samml. europ. Schmetterl. f. 526—527, 747—748.

A hímek szárnyai szürkés-barnák, a nőstényekéi világos barnás-sárgák, széles sötétbarna szegélylyel, az elülső szárnyak csúcsán apró vak szem, a hátsók szegélyén fekete pontok vannak. Alul az elülső szárny vöröses-sárga, csúcsán vak szemmel, a hátsó szárnyon nagy világossárga keretű pupillás szemek sorakoznak, közöttük és a fémfényű szegélyvonal között élénk sárgás-vörös szalag fut le. Nagysága kifejlesztve 26—30 mm.

Magyarországon ezideig csak Nezsideren és a herkulesfürdői Domogleden figyelték meg, utóbbi helyen 1200 m. magasságig fordul elő. Május közepétől június közepéig repül. Hazánkban éri el nyugati elterjedésének határát.

Hernyója ismeretlen.

Szomszédágunkban csak délen fordul elő Szerbiában, Rumániában, Bolgárországban és Kelet-Rumeliában.

Elterjedési köre Kasantól és Nezsidertől Perzsiáig terjed.

50. *Coenonympha Arcania* LINN.

LINNÉ, Fauna Suecica. p. 273 (1761) — HÜBNER, Samml. europ. Schmetterl. f. 240—241.

Elülső szárnya felül vöröses-sárga, széles sötétbarna külső szegélylyel és csúcán homályos vak szemmel. A hátsó szárny barna, szegélyén 3—4 barnáskeretű szemmel és belső zugában rozsdasárga szegélyvonallal. Alul az elülső szárny rozsdasárga, csúcán sárgakeretű vak szemmel, a hátsó szárny okerbarna, szegélyén 3—6 sárgakeretű pupillás szemmel, melyek között egyenlőtlen szélességű fehér szalag húzódik végig; mindkét szárny sárgás-vörös szegélyvonala mellett fémfényű vonal fut le. Nagysága kifejlesztve 30—38 mm.

Hazánkban elterjedt és gyakori, csak helyenként ritkább. Május végétől, június elejéig erdei réteken repül, a fölvidéken úgylátszik júliusban egy második ivadéka is fellép.

A hátsó szárny alsó oldalán levő szemek nagysága és száma a rendestől nem ritkán eltérő.

A havasokon előforduló alakja kisebb, a hímek nem ritkán egészen barnák, a hátsó szárny alsó oldalán levő fehér szalag keskeny (var. *Darwiniana* STAUDGR.) vagy egyenlő széles (var. *Satyrion* ESP.). Nálunk ezeket csak Branyiszkón figyelték meg.

A hernyó csupasz, zöld, hátán sötétzöld, oldalán 2—2 sárga vonallal. Hossza 30 mm. A gyöngyfüvön (*Melica ciliata* és *nutans*) és más füveken található április és május hónapokban. A báb széles, zömök, potroha vöröses, szárnyhüvelye fehéres.

Előfordul az összes szomszédországokban Isztriától Rumáuiáig. Elterjedési köre Svédországtól Algirig és Páristól az Ural-hegységig terjed.

51. *Coenonympha Pamphilus* LINN.

LINNÉ, Syst. Nat. Ed. X. p. 472 (1758) — ESPER, Die europ. Schmetterl. in Abbild. I, t. 21, f. 3 (1777) — *Nephele* HÜBNER, Samml. europ. Schmetterl. f. 237—239.

A szárnyak okersárgák sötét szegélylyel, az elülső szárny csúcán homályos vak szemmel. Alul az elülső szárny barnás-sárga, csúcán sárgakeretű pupillás szemmel, a hátsó szárny sárgás-szürke, töve sötétebb, közepén fehéres szalaggal vagy helyette fehér folttal és szegélye előtt fehér pontokkal. Kifeszítve 28—31 mm. nagyságú.

Magyarország egész területén gyakori, helyenként három ivadékban lép fel (pl. Budapesten) és pedig április végétől június végéig, július elejétől augusztus elejéig és augusztus végétől október közepéig.

Világos vagy sötétebb okersárga e pillangó színe, a szárnyak fekete szegélye pedig keskenyebb vagy szélesebb, a csúcson levő szem többnyire tisztán feltűnő, némelykor nagy; nagyon ritkán az elülső szárny 2. sejtjében és a hátsó szárny 2. és 3. sejtjében is lép fel egy-egy fekete pont. A hátsó szárny alul többnyire egyszínű szürke, szegélyén tisztán látható fehér pontsorrall, az elülső szegély fehér csikyszerű foltja belül sötéten határolt, a fehér szín azonban többnyire elenyésző, vagy egészen hiányzik.

Nagyon ritkák az oly példányok (Hunyad vm.), melyek elülső szárnyán kettős szem van, melyek közül az alsó kisebb és pupillátlan lehet. (var. *bipupillata* COSM.)

Érdekes egy Portoréról való nőstény, melynek szegélye nagyon széles, csúcán levő szeme nagy, tisztán kivehető pupillával, alatta a 2. sejtben még egy alig pupillás szem lép fel. A hátsó szárnyon az 1—4. sejtben egy-egy gyöngén pupillás, jól látható szem mutatkozik. Alul az elülső szárny szemei nagyobbak, feltűnők, a barna hátsó szárnyon az 1—6. sejt fehér pontjai és a keskeny fehéres középszalag tisztán kiváló. Ez a példány a Dalmáciában is előfordul ab. *Thyrsides* STGR.-hez tartozik.

A második ivadék közt akad oly példány is, melyen a sötét szegélyt hosszában finom sárga vonal szeli ketté: var. *Lyllus* ESP. Egyes példányok sötét szegélye nagyon kiszélesedik, úgy hogy az alapszín csak a közepén jut érvényre.

Elvétve a felület csontszínűvé válik: ab. *eburnea* HAB. Ilyen példányok előfordulnak Budapesten és átmeneti alakokban Orsova és Púj környékén.

A sárgás-barna pete felül kissé púpos, alul lapos, bordázott. A hornyó fűzőld, hátán fehéres kettős vonal, oldalt sárgás sáv

díszíti. Májustól augusztusig különféle füveken található. (*Cynosurus cristatus*, *Poa annua*, *Anthoxanthum odoratum* stb.) A báb zömök, zöld, fehér pontokkal és vonalakkal díszített.

Előfordul az összes szomszéd országokban: Karinthia, Alsó- és Felső-Ausztria, Morvaország, Szilézia, Galiczia, Bukovina és Románia.

Elterjedési köre Norvégiától Algírig és Portugáliától az Altájig terjed.

52. *Coenonympha Tiphon* ROTT.

ROTTEMBERG, Naturforscher, VI, p. 15 (1775) — *Typhon* HAWORTH, Lepidopt. Brit. p. 16 (1803) — *Davus* FABRICIUS, Gen. Insect. p. 259 (1777) — HERBST & JABLONSKY, Natursyst. aller Insect. t. 186, f. 3—6. — *Tullia* HÜBNER, Samml. europ. Schmetterl. f. 243—244.

A szárnyak barnás-sárgák, az elülső szárny esüésán egy sárgás keretű (nősténynél többnyire kettő), a hátsó szárny zúgában pedig 2—3 vak szem van. Alul az elülső szárny barnás-sárga, 2—3 pupillás szemmel és ezek előtt világos harántesík; a hátsó szárny barnás-szürke, 4—6 nagy, sárgakeretű pupillás szemmel és ezek előtt a közepén esipkés fehér sávval vagy foltal. Nagysága kifejlesztve 35—40 mm.

Magyarországon szórványosan fordul elő a hegyvidéken: Mehádia, Rév, Tavarnok, Velika, azonkívül Debreczen homokos talaján.

Északi alakja a var. *Isis* Thunbg., melynek szemei kicsinyek, szintén Mehádiánál fordul elő.

A világosszürke pete tojásalakú. A hernyó világoszöld szemölcsös, hátán sötétzöld, oldalt két sárga vonallal. Hossza 25 mm. Április és májusban különféle füveken található (*Festuca elatior*, *Eriophorum angustifolium*, *Carex*). A báb zöld, hátán sötét vonallal.

Szomszédságunkban Karinthiában, Alsó- és Felső-Ausztriában, Sziléziában, Morva- és Csehországban, Galicziában, Bukovinában és Rumániában fordul elő.

Elterjedési köre Lapphontól az Alpokig és Angolországtól Japánig terjed.

IV. család : LIBYTHEIDAE.

A többi nappali lepkétől ez a család a csápok rendkívüli fejlettségében különbözik. Részben az Erycinidákhoz, részben a Nymphalidákhoz hasonlítanak, alakjuk és mustrázatuk is ezekéhez hasonló.

1. nem: *Libythea* Fabr.

A rövid csáp fokozatosan megvastagodott, a szemek csupaszok, a tapogatók sűrűn szőrösek, a csápok félhosszát megütik, a hímek elülső lábai csenevészek.

A palearktikus tájban egyetlen faj fordul elő, mely hazánkban is található.

1. *Libythea Celtis* LAICH.

LAICHARTING, Fuessly's Archiv d. Insectengeschichte. t. 8, f. 1—3; t. 14 (1782) — ESPER, Die europ. Schmetterl. in Abbild. t. 87, f. 2, 3; t. 109, f. 2—8. (1783).

A szárnyak sötét kávébarnák, vöröses-barna rajzolattal. Az elülső szárny elülső szegélye hajlított, külső szegélye az ötödik éren kampószerűen kiszélesedett, csúcsán és elülső szegélyén egy-egy, a középtéren négy folttal. A hátsó szárny fogazott szegélyű és sávyszerű folt díszíti. Alul az elülső szárnyon a felső vöröses-sárga rajzolat látszik, a hátsó szárny vöröses-szürke, feketén behintett. Kifeszítve 35—41 mm. nagyságú.

Hazánkban csak a délvidék egyes pontjain fordul elő, de ott pl. Orsován gyakori. Két ivadéka repül, a második ivadék úgy látszik áttelel.

A hernyó fekete pontokkal tarkított zöld, hátán fehéres vonalal és oldalt fehér vagy vöröses sávval. Hossza 30 mm. Tápnövénye az ostorfa (*Celtis australis*). A báb zöld, a szárnyhüvelyek világos szegélyűek.

Élősdíjei közül egy légyfaj, a *Machaira serriventris* RDL., ismeretes.

Hazai termőhelyeiként felsorolhatók: Orsova, Herkulesfürdő, Fuzine, Lic, Kapela, Portoré, Fiume és Dalmácia. Elterjedési köre Dél-Tiroltól Kis-Ázsiáig és Franciaországtól az Uralig terjed. Szomszédságunkban előfordul Dél-Tirolban, Isztriában és Bolgárországban.

Magyarország szú-féléi.

Irtá CSIKI ERNŐ.

XV.

7. *Hylastes* (Hylurgops) *glabratus* ZETTERSTEDT (*decumanus* ERICH., *tenebrosus* SAHLBG., ? *crenatus* PANZ., ? *Paykulli* DUFT.)

Hosszúkás, szurokbarna vagy barnás-vörös, alig fénylő, a csápok töve és a lábfej vöröses-barna. Az ormány tövén félkör alakú

bemélyedés van, a csúcsán kis élecske és ennek kétoldalán bemélyedés. Az előtor háta körülbelül olyan hosszú mint széles, felül mélyen pontozott, többé-kevésbé elenyésző hosszanti középvonallal, előre- és hátrafelé keskenyedő, a középén a legszélesebb, elül befűződött. A szárnyfedők pontozott barázdái elül gyengébbek, a közterek elül ránczolva szemecskézettek, hátul finoman szemecskézettek és dudorozottak, finom pikkelyekkel fedettek. Hossza 4—5 mm.

Előfordul az egész holarktikus tájban. Magyarországon a Kárpátok egész területén nem ritka és előfordul Dalmáciában is. A következő hazai termőhelyekről származó példányokat vizsgálhattam: Tátraszéplak, Máramaros: Hoverla, Menczul és Vizérvölgy, Radnaborberek, Brassó, Bucsecs, Szebenhegység: Presba és Sánta, Kudsirihavasok: Magura.

Tápnövénye a lúczfenyő (*Picea excelsa*) és ritkábban a havasi fenyő (*Pinus cembra*) is. Valószínűleg két nemzedéke van évenként. Rajzása májusra esik. Rágványa egy 5—8 cm. hosszú anyamenetből áll, melyből jobbra-balra vízszintes irányban lépnek ki a lárva-menetek.

8. *Hylastes* (*Hylurgops*) *palliatus* GYLLENHAL (*marginatus* DUFT., *Helferi* VILLA, ?*abietiperda* BECHST., ?*piceus* MARSH.)

Hosszúkás teste fénylő feketés-barna, az előtor háta, a szárnyfedők közepe, a csápok, a lábszárak és lábfejzék barnás-vörösek. Az ormány közepén élecske vonul végig, a csúcsán kétoldalt bemélyedt. Az előtor háta szélesebb mint hosszú, hátrafelé alig, előre felé erősebben keskenyedő és befűződött, felülete sűrűn ránczolva pontozott, hosszanti középvonala síma és elül megrövidült. A szárnyfedők pontozott-barázdái finomak, a közterek dudorkásan ránczoltak és sorokban szőrösek. Hossza 2·5—3·5 mm.

Előfordul egész Európában; Magyarországon a Kárpátok területén [Tátrafüred, Bártfa, Máramarossziget, Nagyboeszkő, Hoverla, Menczul, Nagyszeben, Presba, Kudsirihavasok (Magura), Brassó (Czenk), Bucsecs, Borszék], Horvátországban (Skare, Jasenak) és Bosznia-Hercegovinában (Igman-planina, Cevljanovic, Vucjaluka) nem ritka.

Tápnövénye főleg a lúczfenyő (*Picea excelsa*), de azért a többi fenyőt (*Pinus silvestris*, *P. cembra*, *P. austriaca*, *P. leucodermis*, *P. strobus*, *P. pinea*, *P. maritima*, *Abies pectinata*, *Larix europaea*) sem veti meg. A frissen levágott, de szabadon heverő törzseket választja tanyájául, ezek közül is első sorban azokat, amelyeket más szuvalk vagy valami gombabetegség már megtámadott. Évenként csak egy nemzedéke van és nem kettő amint azt régebben többen állították. Rajzása a tavasz elejére, márcziusra esik. Rágványa, mivel már más

fajoktól ellepett fákat támad meg, azok rágványával összekúszalódik, tehát nem mutat tiszta képet. Az anyamenet függőleges irányban halad, kissé meggömbült, 2 mm. széles és 4--5 cm. hosszú, a nyílás mellett csizmaalakú kiszélesedést mutat, melyben a petelerakás idejében a hím tartózkodik. A lárvamenetek vízszintesen indulnak ki az anyamenetből, majd később elgömbülnek és egymást sokszor keresztezik. A petelerakás áprilisban kezdődik és júliusban már kifejlődött bogarakat találunk bábok és ki nem fejlődött lárvák mellett. Azon példányok, melyek ősszel nem érik el teljes kifejlődésüket, a jövő májusban érik azt el.

Különfélék.

Lemonia balcanica H.-Sch.-ről. AIGNER LAJOS a Rovartani Lapok 1907. évi XIV. kötetének 158. lapján említi először hazánkból ezen felette érdekes balkánfélszigeti lepkét Orsováról, ahol RAICHL SÁNDOR gyűjtötte. 1908 szeptemberében DR. HORVÁTH GÉZA nemzeti múzeumi osztály-igazgató kíséretében megfordulván Orsován, RAICHL és HABETIN ottani gyűjteményében szintén láthattuk a lepkét, de gyűjtenünk nem sikerült. Néhány nap mulva Herkulesfürdőre kerülvén ezt is pótolhattuk, amennyiben a nagy vendéglő teraszán ASZNER világítási szerelő segítségével sikerült két példányt zsákmányul ejteni. A lepkét FRIVALDSZKY IMRE nevezte el, de HERRICH-SCHÄFFER írta le elsőnek a Balkánról (1844) és két évvel később (1846) *Gastropacha Bremeri* név alatt KOLENATI Örményországból. Hernyója a mezei katángon (*Cichorium Intybus*) él. Ezek után a *Lemonia* vagy a mint régebben nevezték a *Lasiocampa balcanica* H.-SCH. magyarországi előfordulása megerősítést nyert, lepkefaunánk balkán elemeinek száma pedig egygyel gyarapodott. UJHELYI JÓZSEF.

A messzinai földrengés által elpusztított gyűjtemények. A december 28-iki földrengés értesülésünk szerint két ottani gyűjtőt is hajléktalanná, földönfutóvá tett, mindenükkel, a gyűjteményüket és könyvtárukat is elpusztította. A szerencsétlenek FRANCESCO VITALE mérnök és DIEGO MARANGOLO. Előbbi menhelyet talált ENRICO RAGUSA ismert palermói rovarász házánál, a Revista Coleopterologica Italiana szerkesztője (ANTONIO PORTA egyet. tanár) pedig gyűjtést indított részére, kérvén a rovarászokat, különösen pedig a bogárgyűjtőket, hogy adományaikkal segítsenek a mindenét elvesztette szaktársukon. Úgy pénzbeli adományokat, valamint könyveket, különlenyomatokat, szicíliai bogarakat vagy európai ormányos bogarakat köszönettel fogad el és ezek legezélszerűbben czímére (Geom. FRAN-

CESCO VITALE, Hôtel des Palmes, *Palermo*) küldendők. A „Rovartani Lapok“ szerkesztősege szívesen közvetíti az adományokat és a maga részéről mozgalmat indított, hogy magyarországi ormányos bogarakból szép gyűjteményt hozzon össze és küldhessen el. A budapesti gyűjtőtől már is szép anyag került össze, többen pedig kilátásba helyezték ezen gyűjtemény gyarapítását.

CSIKI.

Notaris Merkli Stierl. Ezt az ormányos bogarat STIERLIN délmagyarországi példányok alapján írta le, melyek MERKL EDE gyűjtéséből származtak. Legújabbban FORMANEK (Wiener Entom. Zeitg., XXVIII, 1909, p. 31) megvizsgálta ezen faj típusait és megállapította azokról, hogy ez a *Notaris acridulus* LINN. nevű fajjal azonos. Ennél fogva a *N. Merkli* faunáinkból is törleendő, illetőleg a *N. acridulus* szinonimái közé felveendő.

CSIKI.

Irodalom.

Dr. K. Sulc: Zur Kenntniss der weidenbewohnenden *Psylla*-Arten. (Wiener Entom. Zeitung. XXVIII, 1909, p. 11—24.)

A fűzfán élő *Psylla*-fajok ismertető bélyegeinek szabatosabb megállapítása és a szinonimáiknak tisztázása kapcsán a szerző *Psylla Klapaleki* néven egy új fajt is leír, melyet KLAPALEK FERENCZ prágai tanár 1904-ben Nagyszeben vidékén (Magas Csürgő) fedezett fel és mely ezenkívül még Ausztriában és Svájcban is honos.

*

Dr. C. Kertész: Catalogus Dipteriorum hucusque descriptorum. Vol. III. Budapestini 1908; Vol. IV. Budapestini 1909. Ed. Museum Nationale Hungaricum. In commissione apud G. Engelmann, Lipsiae.

A földkerekségről ismert legyek katalogusából rövid egymásutánban ismét két kötet hagyta el a sajtót. A 367 oldalas III. kötet a *Stratiomyiidae*, *Erimidae*, *Coenomyiidae*, *Tabanidae*, *Pantophthalmidae* és *Rhagionidae* családokat tartalmazza, melyekből 167 nemet és 2874 fajt és a reájuk vonatkozó irodalmi idézeteket találjuk felsorolva. A IV. kötet 352 oldalas és az *Oncodidae*, *Nemestrinidae*, *Mydidae*, *Apioceridae* és *Asilidae* családokat tartalmazza 238 nemmel és 3249 fajjal. A köteteket a nemek és fajok tárgymutatója zárja be. Még felemlítvén, hogy a III. kötet az 1905., a IV. kötet pedig az 1906. évvel záródik, a nagy szorgalommal és kitartással összeállított munkát az érdeklődők szíves figyelmébe ajánljuk.

CSIKI.

Clemens Dziurzynski: Die palaearktischen Arten der Gattung *Zygaena* F. (Berliner Entom. Zeitschr. 1908, p. 1–60, mit 1 Textdruck- und 2 Buntdruck-Tafeln.)

A *Zygaena* vagy amint az újabb munkákban nevezik, az *Anthrocera*-nem, a lepkék felette érdekes és mustrázatban nagyon változó nemét szerző tanulmány tárgyává tette és annak eredményeiről fenti munkájában számol be. A morfológiai viszonyok leírását jó rajzok helyettesítik, azokból megismerkedhetünk a test részeivel, a szárnyerezet viszonyaival, a mustrázat főalakjaival, a csápok és a hátsó szárnyak alakjával. Az általános részben szerző rámutat azokra a nehézségekre, melyekkel ezen nem rendszertani ismertetésénél találkozunk. A fajok legbiztosabb elkülönítő bélyegeit a csápok alakja és a szárnyak mustrázatának elhelyezése és alakja képezi. Nagyon változó a mustrázat színe, nemcsak egy szín különféle árnyalatáról lévén szó, hanem sokszor a rendes színt egészen más szín váltja fel. Fontos az egyszínű potrohhál bíró fajoknál egy színes gyűrű fellépése és a szárnyak foltjainak eltünése vagy azok megszaporodása. Az elülső szárny foltjainak elhelyezése alapján szerző három főtypust különböztet meg, melyek szerint azután a fajokat is három csoportba sorozza, e csoportokat pedig *Purpuraliformes*, *Transalpiniformes* és *Carnioliciformes* névvel jelöli. A tüzetesrészt szinonimikai és egyéb jegyzetek vezetik be, majd az új alakok leírása és az eddig ismert fajok és alakjaik ismertetése következik. A munkában a szerző összesen 72 fajt és ezeknek sok alakját sorolja fel. Hazánkat mint termőhelyet csak néhány alaknál találjuk felemlítve, mert a legtöbb változat elterjedési köre nagy és így az egyes országok külön felsorolása feleslegessé vált. A faunánkból említettek a következők: *Z. angelicae* OCHSH. f. typ. (Magyarország), *Z. cynarae* ESP. (Magyarország), f. *rubriana* BURG. (Gödöllő), f. *confluens* BURG. (Gödöllő), f. *genistae* H.-S. (Magyarország, Dalmácia), *Z. filipendulae* L. f. *Ochsenheimeri* Z. (Dalmácia), *Z. ephialtes* L. f. typ. (Magyarország), *Z. meliloti* ESP. f. *decora* LD. (Dalmácia), *Z. laeta* HBN. (Magyarország), *Z. carniolica* Sc. f. typ. (Magyarország) és f. *Vängeli* SCHULTZ¹ (Verőce). Nem találjuk a munkában a *Z. carniolica* f. *Vellayi* AIGN. és f. *Horváthi* AIGN. nevű fajváltozatokat, melyek leírása és képe folyóiratunkban jelent meg (Rovart. Lapok. VI, 1899, p. 103, fig.).

CSIKI.

¹ Recte *Z. carniolica* ab. *Vängeli* AIGN. (Rovartani Lapok. XII, 1905, p. 152; XIII, 1906, p. 74).